

Interview met Henny en Lilly Dormits

Op Memorial Day 2015 gingen wij, Hessel Ernst, Lizanne van de Laan en Elise Knibbe, naar het NIOD in Amsterdam, om daar mensen te interviewen die de verschrikkingen van de concentratiekampen en de Tweede Wereldoorlog hebben overleefd. Henny Dormits, de vrouw die we hebben geïnterviewd, heeft ons veel verteld over het leven tijdens de oorlog. We hebben het hele interview uitgewerkt en zo dit verhaal gemaakt. We hebben de dingen die haar zus Lilly heeft gezegd in Henny's verhaal verwerkt.

Inleiding

Ik was tien toen de wereldoorlog begon, mijn zus was twee jaar ouder. We waren nog kinderen, dus de verhalen die we jullie vertellen zijn echt de dingen die we nog weten uit onze kindertijd.

Voor de oorlog bestond mijn gezin uit mijn ouders, mijn zusje en ik. We woonden in Scheveningen en hadden een heel gezellig leven met leuke vriendinnetjes. We zaten ook op een leuke school. In 1940, toen ik tien jaar was, hadden we nog niet al die moderne communicatiemiddelen zoals nu. Nederland was heel klein en in Duitsland was Hitler aan de macht, maar Duitsland was voor ons een heel ver land. Wij dachten dat we geen gevaar zouden lopen omdat we in een neutraal land woonden. In die tijd vluchtten heel veel Joodse mensen uit Duitsland naar Nederland. Wij hoorden de meest verschrikkelijke dingen over wat er gebeurde. Maar we maakten ons geen zorgen. We lieten de Joodse mensen hier werken en wonen. Maar er kwamen steeds meer Joden naar Nederland, zeker na de Kristalnacht, dat was op 9 november 1938. Er was geen plaats meer voor alle Joden. Dus de Nederlandse regering bedacht een plan dat als ze alle Joden op een plek zouden zetten, waar ze zichzelf kunnen voorzien, het probleem opgelost zou zijn. Zij maakten een plek op

Henny en Lilly Dormits

de Drentse hei, dat werd Centraal Vluchtelingenkamp Westerbork genoemd. Dat kamp is dus door de Nederlandse regering gesticht en dat is makkelijk geweest voor de Duitsers. Op 10 mei werden we overvallen, en ze hebben geprobeerd Nederland te redden, maar dat lukte niet, er waren vijf dagen strijd. Rotterdam werd gebombardeerd, de koningin vluchtte naar Engeland en wat dat voor ons als Joden ging betekenen wisten we toen nog niet. Maar dat vertel ik later verder.

Verordeningen voor Joden

In april 1941 kwamen de eerste verordeningen voor Joodse mensen. Er kwamen overal grote borden waarop stond: "Verboden voor Joden." Bij sportvelden, zwembaden, dierentuinen, theaters, bioscopen. En in het park mocht je niet meer op een bankje zitten. Mijn moeder mocht alleen boodschappen doen na 5 uur. Het eten begon al schaars te worden, dus als ze dan in de winkel kwam, was er niet zoveel meer. Ze wisten dat we joods waren, omdat we allemaal een legitimatiekaart hadden, waar een dikke J opstond.

Maar stel je eens voor: wij als kinderen zaten op een gewone school, met vriendinnetjes en als er dan iemand jarig was en je kreeg een kaartje of je meeging naar de bioscoop, dan mocht je niet. Wel van je moeder, maar niet van de Duitsers. Wij hadden een hele verstandige vader, die dat probeerde uit te leggen. Later kwam er nog een verordening: Joodse mensen moesten hun fiets inleveren, doe je dat dan? Ja nou en of. Je kan hem niet verstoppen. Je durfde ook niet achterop te gaan bij mensen, als ze dat vroegen.

Joodse mensen mochten daarna ook niet meer met het openbaar vervoer, dus je wordt steeds meer geïsoleerd.

Er kwam ook een verordening dat Joodse mensen niet meer bij niet-Joodse mensen mochten komen en andersom. Mijn ouders speelden bridge, en we hadden een paar keer in de week mensen langs, niet-Joodse mensen, dus die konden niet meer komen. Mijn vader had een bedrijf met een Duitse chef. Toen mijn vader op een dag binnen kwam zei die chef dat hij vanaf toen de baas was. Ineens was mijn vader van zijn bedrijf af, door die rotchef. Daar kon je helemaal niets tegen doen. Het was afschuwelijk. In 1942 moesten alle Joden vanaf 6 jaar een ster dragen, dan ben je een soort gebrandmerkt.

Reacties van mensen op het Joods zijn

Lilly had twee vriendinnen, beste vriendinnen. Ze gingen bijvoorbeeld bij elkaar huiswerk maken, of slapen. Op een dag kwam ze bij hen aan de deur en toen zeiden ze dat ze geen Joden meer wilden ontvangen. Dat was haar eerste klap. En als je op straat liep, namen vroeger wel eens mensen hun hoed voor je af, om te laten zien dat ze respect voor je hadden, maar als ze zagen dat je een ster had, konden ze je zomaar schoppen, en daar kon je niets tegen doen.

Nog strengere verordeningen

In die maanden daarna gebeurde er niet zo veel, maar toen het zomervakantie werd in juli, kwamen er een aantal berichten. Joden mogen niet meer naar hun eigen school, maar moeten naar de Joodse school. Dat was heel vervelend, de oude school was om de hoek en deze was 20 minuten lopen. Het volgende was: Joodse mensen mogen niet meer naar buiten tussen 's avonds 8 en 's morgens 6 uur. In die tijd waren ze ook begonnen met het arresteren van Joodse mensen. Het was natuurlijk makkelijk om te zeggen dat ze thuis moesten zijn, dan hoefde je alleen maar 's avonds op de deur te kloppen en dan hadden ze je. Er mocht ook geen licht branden vanuit je huis. We hadden een hele grote glazen erker, met dikke gordijnen. We waren toch bang dat we opgehaald zouden worden, dus als we auto's hoorden stoppen, deden we gauw de lichten uit om te kijken of ze bij ons voor de deur stonden.

Dooppapieren

Mijn vaders vriend was accountant en zat in het bestuur van de Protestantse kerk. Hij zat ook in het verzet. Hij kwam bij mijn vader en zei dat hij had gehoord dat als je dooppapieren hebt, je minder kans zou hebben om opgepakt te worden. Mijn vader vond het een goed idee om dooppapieren te nemen dus wij zijn 8 jullie 1942 naar de kerk gegaan, de dominee heeft toen vier dooppapieren geschreven, allemaal persoonlijk op onze naam. Hij zei dat we vanaf dat moment elke zondag naar de kerk moesten gaan. Wij, als kinderen konden naar de jeugddienst. Als mensen je raar aankeken omdat je een ster droeg, kon je zeggen dat je alleen Joods van geboorte was, maar al lang protestant

was. We gingen heel gezellig naar de kerk, we vonden het allemaal leuk. We zijn later een keer gehaald en toen werden we naar de stad gebracht. Mijn vader heeft toen de dooppapieren te laten zien, wonder boven wonder mochten we toen weer naar huis. Daar waren we natuurlijk heel blij mee.

Op de nieuwe school

Het werd toen september en we gingen naar de Joodse school. Het was een leuke klas en er waren leuke leraren, eigenlijk voelde ik me best wel gelijk thuis. Maar het kon gebeuren dat je eerst in de klas zat met 25 kinderen en dat er na twee dagen nog maar 22 kinderen in de klas zaten. Ze spijbelden niet. Als we dan wisten waar ze gewoond hadden, dan gingen we kijken en dan zat er een zegel op de deur. Die kinderen woonden er niet meer, die waren weggehaald, ze konden dat natuurlijk nooit laten weten. We hadden ook een hele leuke leraar, hij heette Engelande, op een dag was hij verdwenen. Dat was afschuwelijk. De klassen werden eigenlijk steeds kleiner en dat vertelden we natuurlijk thuis.

Onderduiken

Mijn ouders vonden het op gegeven moment toch wel eng worden, dus mijn vader heeft zijn vriend benaderd om te vragen of hij een onderduikadres kon regelen. Dat was natuurlijk niet zo makkelijk, want wie neemt er nou vier mensen in huis met gevaar voor eigen leven? Maar op een gegeven moment kregen we bericht. Hij had een gezin gevonden, het waren twee jonge mensen, zij was 28 en hij was 32. 4 december mochten we er heen. Maar we wisten niet gelijk hoe we er moesten komen, met een ster op mag je niet na achten op straat of bij niet-Joodse mensen naar binnen. Maar mijn vader had een plan om 's avonds na achten de sterren van onze kleding te halen en twee aan twee naar de Valkenboskade te lopen. Er was geen vervoer meer dat we konden gebruiken en het was heel onverstandig om dingen in je hand mee te nemen, want als je een koffer of een tas mee had en er kwam een politie, dan was het gebeurd met je omdat je dan je legitimatie zou moeten laten zien. Nederlandse politie was heel slecht, denk niet dat het alleen de Duitsers waren. We hebben drie broeken aangetrokken en allerlei kleren over elkaar, alles wat je je maar kan voorstellen. Verder had je niks. Je trekt de deur achter je dicht en laat alles achter: je meubels, je lekkere bed, je speelgoed, je kleren. Maar om je leven te redden doe je dat. Het was helemaal donker buiten. We moesten op een bepaalde afstand van elkaar blijven lopen, mijn moeder en ik gingen achter hem en mijn zus lopen, zodat we hem bleven zien. Het was verschrikkelijk. Het was zo'n vijftien kilometer lopen naar de Valkenboskade.

We kwamen aan bij een portiekwoning, er was een stenen trap buiten. Binnen was alles gelijkvloers. We werden gastvrij ontvangen, het waren lieve mensen. We gingen door een lange gang en een keuken, in die keuken was een deur waar drie kleine kamertjes achter waren, net zoals het Anne Frank huis, achterkamertjes. In de eerste achterkamer mochten we slapen, daar stonden bedden. In de tweede mochten we overdag zitten. In de achterste sliepen mijn ouders. De zuster van mijn moeder en haar man doken hier ook onder, dus we waren met z'n zessen. Daar zit je dan, de volwassenen werkten overdag. Je moest erg oppassen, geen schoenen aan of de wc doortrekken, want er was veel verraad en niemand mocht je horen. Je mocht natuurlijk ook niet te dicht bij het raam komen. We lazen boeken of speelden spelletjes, meer konden we niet.

Gelukkig gaf onze vader ons altijd het vertrouwen dat we veilig waren, zolang je bij hen bent voel je je veilig. Mijn vriendin zat ergens anders ondergedoken dan haar ouders, dan voel je je heel anders denk ik.

We hebben er vijf maanden gezeten, toen werden we opgepakt. We waren verraden. Er kwamen mensen die heel hard "Onderduikers!" schreeuwden. Wij stonden natuurlijk te trillen op onze benen. Mijn zus stond in de keuken, ze kreeg gelijk een stok op haar neus. Ze hadden ook pistolen, je had niks te protesteren. We werden meegenomen, we waren verraden. Het ergste vond ik dat de man waar we ondergedoken zaten ook mee moest, hij heeft een jaar in Vught gezeten, gelukkig heeft hij het overleefd, maar het is natuurlijk wel afschuwelijk.

Het is moeilijk te zeggen door wie we zijn verraden. Maar we hadden een goede kennis, en die had een zoon van 17 jaar. Hij bracht elke week pakjes vlees rond, ook nu, nu op veel adressen de mensen al waren opgehaald. Maar de SS heeft hem gevolgd en gelijk daarna zijn ze binnengevallen. Als hij niet was doorgelopen, was er niets gebeurd.

Wij werden naar de nieuwe Parklaan in Den Haag gebracht, dat heette Windekind, helaas staat die naam er nog steeds op. Het was een politiestation, achter het bureau zat een man die Kaptein heette. Onze vader zei tegen hem dat hij ons niet mocht arresteren, omdat we dooppapieren hadden. Maar die rotvent greep de papieren en scheurde ze in stukken in de prullenmand. Hij zei: "Jullie naar Theresienstadt, jij naar Mauthausen, en jij naar Auschwitz!" Dat zei ons niks, maar het enige wat je hoort, is dat je als kind niet bij je ouders mag blijven, dus dat was afgrijselijk.

Daarna zijn we naar de Scheveningse gevangenis gegaan. Ik ging met mijn moeder, mijn zus en mijn tante in een cel, mijn vader ergens anders. Er lagen strozakken op de grond en in de hoek stond een ton, daar deed je je behoefte op. En zo zag de cel eruit. Eén keer per dag ging de klep open, daar werd eten op gezet en als je niet vlug genoeg was kliepten ze het naar binnen. Ik heb gelukkig weinig overgehouden aan de oorlog, maar een gesloten ruimte waar ik geen ramen zie is voor mij heel eng. We hebben drie dagen in de cel gezeten, je hoorde gillen en huilen op de gang. Je zit als kinderen opgesloten, dat is natuurlijk vreselijk. De mannen hebben ook hele erge dingen moeten doen, toen wij in de gevangenis zaten. Ze hebben bijvoorbeeld pies op de grond gegooid en dat moesten ze oplukken. Dat zal ik nooit vergeten, maar ik vertel nooit alles.

Westerbork

Na drie dagen ging de cel open en werden we eruit gehaald en in een trein gezet, gelukkig zagen we toen ook onze vader weer. Toen gingen we met de trein, naar Westerbork. De Duitsers schreven alles op, we moesten netjes in de rij gaan staan en toen we aan de beurt waren zei mijn vader:

"Wij zijn gedoopt."

"Mag ik uw papieren zien?"

"Die ben ik kwijt."

"O wacht u maar even. Ja hoor, Dormits, 4 keer."

Dus we stonden gewoon op een lijst van gedoopten in Westerbork. En wat dat inhield wisten we op dat moment natuurlijk helemaal niet. We gingen naar een speciale barak. Je was best gelukkig in Westerbork, in vergelijking tot andere kampen, het was een schijnkamp.

De bedden waren met zijn negenen aan elkaar, het waren ijzeren bedden. Als er eentje zich bewoog boven, dan schudde je allemaal mee.

We kwamen er al gauw achter dat we in de barak met gedoopten toch op een bepaalde manier beschermd werden. Want elke dinsdag ging er een trein en dan moesten er duizend mensen op transport, in beestenwagens, die gingen vanuit Westerbork naar Auschwitz of naar Bergen Belsen of Theresienstadt. Wat die namen inhielden wisten we niet, we dachten dat dat gewoon andere werkkampen waren, waar het net zo goed was als in Westerbork. In Westerbork was een schitterend ziekenhuis, met buitengewone chirurgen en tandartsen, er werd gesport, er was elke week een revue, er werd alles gedaan om de mensen de indruk te geven dat het goed was. Want dan kwamen de mensen niet in opstand. Als je wist dat je daar toch dood ging, dan deed je natuurlijk wel wat anders. Wij wisten helemaal niks van gaskamers. Ze wekten gewoon de indruk dat het daar ook goed was. Ik kende een vrouw, die geopereerd is, drie weken in het ziekenhuis heeft gelegen, bijgevoed is met beste eten. Alles. Ze werd die vrijdag ontslagen uit het ziekenhuis en dinsdag ging ze met de trein naar Auschwitz. Twee dagen later was ze vergast. Dit is toch de grootste waanzin die er bestaat?

We moesten als kinderen zwaar werk doen, twaalf uur per dag, zes dagen in de week.

Mijn zus was in de buitendienst, zij heeft bij de boeren gewerkt, daar moest je tien uur per dag op je knieën zitten om wortels te wieden of aardappels uit de grond te halen. Ze hebben ook schepen gelost met steenkool. En het ergste was het hei trekken, daar gingen je handen van bloeden, van die hei moesten ze weer bezems maken. We kregen iets meer eten, maar dat moesten we wel zelf koken.

Ik was 13, Lilly was 15 of misschien al 16. Elke dinsdag als er een trein ging, moest Lilly bij de trein werken. Daar moest ze mensen helpen met hun bagage. Er moesten 74 mensen in een beestenwagen. Of je dan een half jaar was of 90, je moest in de trein en deur dicht. Met een poepdoos in de hoek. Het was verschrikkelijk werk, ze moesten huilende en gillende mensen in de beestenwagens proppen. Ze lieten onze barak met rust, maar in andere barrakken kwamen mensen aan, die dan onder kampen verdeeld werden. Als er bijvoorbeeld twee van de duizend dood gingen, liepen ze naar een willekeurige barak en kozen twee mensen uit die hun spullen moesten pakken en vertrekken. Maar bij onze barak deden ze dat niet, we waren blij dat ze ons met rust lieten.

Toen we er een jaar waren, kwam ineens het bericht dat alle gedoopte mensen die na 1940 gedoopt zijn, op transport moeten, mijn vader durfde te zeggen dat we in 1938 gedoopt waren. We kregen 14 dagen de tijd om onze papieren te verzorgen, anders zouden we op transport moeten. In het kamp mocht je brieven schrijven, dus mijn vader schreef een redelijk duidelijke brief aan de man dat hij zijn dooppapieren kwijt was van 18 juli 1938, maar de brief leek niet aan te komen, in Westerbork kon een brief zomaar een week blijven liggen. Mijn vader schreef een tweede brief en zei dat Lilly aan de boer waar ze werkte moest vragen of hij de brief op de bus wilde doen. Mijn zus nam hem mee en de boer beloofde dat hij hem op de bus zou doen, daar waren we heel blij mee.

We moesten heel lang wachten, de tien dagen voelde natuurlijk als tien jaar. Toen kregen we het bericht dat we mochten blijven. Er moesten toch mensen uit onze barak weg, dat was niet leuk, maar wij mochten blijven.

Theresienstadt

In totaal zijn we anderhalf jaar in Westerbork gebleven, op een gegeven moment hoorden we dat ze begonnen waren Nederland te bevrijden, wij waren erg blij. Toen werd het 5 september en we hoorden dat Westerbork leeg moest. We hadden geen keus, wij werden dus in beestenwagens gekieperd met 74 mensen op strozakken. Er stonden een paar tonnen, de een moest plassen, de ander moest een grote boodschap doen, de een heeft diarree, de ander moest overgeven: alles ging in dezelfde ton. Zo zaten we meerdere dagen in de trein en we hadden gezien dat we naar Theresienstadt gingen, dat zei ons natuurlijk niks. Theresienstadt lag in Tsjechië- Slowakije. Het ergste van de treinreis was, dat de treinen 's nachts stil stonden en er vaak bombardementen waren, de bommen konden net zo goed op onze trein vallen! We konden er toch niet uit, er was maar een klein raampje, daardoor zag je niets behalve flitsen van de bombardementen, dat was heel eng.

Na ongeveer drie dagen kwamen we aan in Theresienstadt. Toen we daar waren, hebben we eerst een hele tijd gestaan. Theresienstadt is een militaire stad, met allemaal kazernes. Nadat we zolang hadden gewacht, werden we ondergebracht in een kazerne, wij dus, dan heb ik het over mijn zus, mijn moeder en ik, met nog een familie.

We kwamen op de bovenste etage van de kazerne, dat waren allemaal zolderkamertjes, waar wij zaten heette de Hamburger-kazerne, mijn vader zat in de Maagdenburgkazerne, maar het voordeel van Theresienstadt was, dat we elkaar konden zien. Wij dachten dat alle kampen hetzelfde waren, maar dat was niet zo. In Theresienstadt hoefde je je kleren niet af te geven, je werd niet kaalgeschoren en je kreeg geen nummer op je arm. Het was dus wel een bevoorrecht kamp, maar het was toch erg afschuwelijk kamp voor ons, want er gingen zoveel mensen dood van de honger en van ziektes. De mensen daar werden ziek, want er was geen gelegenheid om ze beter te maken of genoeg te voeden. Het eten daar was verschrikkelijk, we kregen één keer per dag eten. We hadden allemaal twee ijzeren schalen. In de ene kreeg je een soort grijs water, als je dan het geluk hadden dat ze van onder geschept hadden, dan waren het stronken en schillen, dat was dus de soep. In die andere kwam grijze brij, dat was dan je avondeten, met een stukje brood. En daar moest je dan maar op leven. Daardoor gingen dus veel mensen dood. Kijk, wij konden ergens nog wel wat pikken, maar als je daar niet gezond bleef, ging je dood. Ik moest daar hekken schilderen en wat mijn zus daar heeft gedaan, weet ze zelf niet eens meer, maar het was in ieder geval afschuwelijk.

Ik was twee jaar jonger dan mijn zus en ik ging naar een andere afdeling voor jongere kinderen. We spraken elkaar wel want we sliepen bij elkaar, in een klein hokje. 's Nachts kwamen er veel wantluizen, dat was verschrikkelijk, want als die luizen je beten, dan zogen ze allemaal bloed uit je. Dus wat hadden wij, een soort witte doekjes. En dan moesten we die beesten zo beetpakken en dan moesten we ze in een potje stoppen. 's Morgens lag dat potje redelijk vol. Lilly heeft nog littekens op haar armen en benen van die beesten. Het hele plafond was zwart van die luizen, ze vielen naar beneden.

Daar werd nog iedereen apart gecremeerd en als de lijken opgehaald werden, moesten de lichamen van de dode mensen op een grote kar gelegd worden. En die dode mensen hadden aan hun enkel een soort labeltje met hun naam erop, dus iedereen had nog een naam. En die lichamen werden dus gestapeld, en als er dan een stuk of acht op lagen, werden die naar het crematorium gebracht. En het gekke was, dat als je als kind door het kamp loopt en je ziet zo'n wagen, dan loop je gewoon door. Je hebt zo'n drang om te overleven, dus die doden zie je niet eens meer bewust.

Wij zijn uiteindelijk vijf maanden in Theresienstadt geweest en wat was het nauw. In die vijf maanden waren er zo ontzettend veel mensen in Theresienstadt, dat er toen 68 duizend mensen doorgestuurd zijn naar Auschwitz. En al die mensen zijn gelijk vergast, want er was geen plek. Het was belachelijk hoeveel mensen er werden opgeruimd. Maar wij wisten dat niet. Mijn vader is een keer thuisgekomen in Theresienstadt, die kwam dus bij ons en die zei dat hij had gehoord dat mensen in andere kampen werden vergast. We hebben hem uitgelachen, we vroegen of hij kon uitleggen wat hij bedoelde, we begrepen het gewoon niet.

Zwitserland

We zaten vijf maanden in Theresienstadt en toen kwam ineens het bericht: wij, dan heb ik het over de gedoopte groep en een groep Barnevelders (Nederlanders die een bevoorrechte positie hadden), mochten naar Zwitserland toe! En toen dachten we : “Zwitserland? Hoe kan dat nou?” Ja, wat bleek nu, de Zwitsers hadden twaalfhonderd mensen gevraagd uit een concentratiekamp. En in ruil daarvoor zouden de Duitsers medicamenten en verband voor het front krijgen. Dus die hadden gezegd: “Als jullie die mensen sturen, dan geven wij dat aan jullie.” En dat heb ik later pas gehoord. Waarom hadden ze ons uitgezocht? Nou, twee dingen: we hadden geen kale hoofden, geen nummer op onze armen en zagen er in vergelijking met de mensen uit andere kampen, nog redelijk goed uit. En we waren nog met het hele gezin bij elkaar. In andere kampen liep overal nog een familielid, wij hadden elkaar nog. Door ons uit te kiezen, lieten ze aan de Zwitsers zien, dat het helemaal niet zo slecht ging met ons.

De volgende dag moesten we buiten het kamp en veel mensen waren bang. Veel mensen schreeuwden dat ze niet op transport wilden, maar daar wilden blijven, zo bang waren ze. Dan had ik weer die vader, die zei: “Luister eens, ze zeggen Auschwitz, ze zeggen Bergen-Belsen, als ze Zwitserland zeggen, waarom niet? We zijn gevangenen.” Dus we zijn naar die trein gegaan, buiten het kamp en toen stond daar gewoon een luxe trein, ja wat noem je een luxe trein? Gewoon, waar je een stoeltje voor de ramen hebt, in die beestenwagens had je helemaal niets. En toen we binnenkwamen in een grote ruimte, na een reis van een paar dagen: broden tot het plafond, manden met koeken! Limonade!

Toen we uitstapten, stond er weer een verpleegster en die zei dat we onder de douche gingen. Toen wij het woordje douche hoorden, dachten we dat we vergast werden. Dus we durfden ons eerst helemaal niet uit te kleden om onder de douche te gaan. Dat zal ik ook nooit vergeten.

Bevrijding

En we hebben dus even aan die grens gestaan, toen gingen die slagbomen omhoog en toen reden we Zwitserland binnen. Nu denk je natuurlijk, dat we allemaal op de stoelen stonden te dansen. Nou, het gekke was, dat weet ik nog heel goed, iedereen hapte naar adem. Mijn vader is zelfs een week zijn stem kwijt geweest, het is zoiets bijzonders, dat je ineens vrij bent. Je kan het je niet voorstellen. We hadden twee jaar in die kampen gezeten. We moesten eerst een week daar aan de grens blijven, om te kijken of we ziek waren en toen gingen we naar een soort vluchtelingenhotel. Dat was heel goed. We gingen naar een school, die heette “Nederlandse prinses Beatrix Lyceum”, dat bestaat nog altijd en daar hadden we het prima. Maar het was februari en Nederland was nog niet bevrijd. En het leuke was natuurlijk, we zaten op een Nederlandse school, dus we werden helemaal op de hoogte gehouden van wat er allemaal gebeurde. En toen kwam die bevrijding, dat werd natuurlijk heel groots gevierd, dat was natuurlijk eindeloos leuk.

Maar we hadden met z'n drieën een kamer in het pension en het meisje dat bij ons op de kamer lag, had tyfus, er was tyfus uitgebroken in het pension. Dat meisje is overleden, toen we al bericht hadden dat we weggingen. We zijn gauw naar buiten gevlucht en hebben op straat gezeten.

Toen hadden we nog maar één wens: we wilden terug naar Nederland. Maar ja 1-2-3 terug naar Nederland, dat was natuurlijk niet zo makkelijk. Uiteindelijk heeft het tot juli geduurd en toen konden we eindelijk naar Nederland.

We zijn eerst met de trein naar Nederland gegaan en toen kwamen we aan in Eindhoven. Daar werden de treinen verdeeld: er ging er één naar Rotterdam, één naar Den Haag en één naar Amsterdam, dus door heel Nederland. Maar ja mijn ouders, vooral mijn vader, die had zes zusters, met man en kinderen en een grootmoeder. Na de oorlog heb je natuurlijk het verlangen van je familie terugzien. En we waren al bang, want mijn grootmoeder, die was al oud.

Uiteindelijk in juli kwamen we dus in Nederland aan en er was niemand om ons op te vangen. Ze hadden niet zo gauw onderdak voor ons, dus we lagen daar weer op strozakken. En mijn vader wilde alleen maar zo snel mogelijk naar onze onderduikfamilie bellen, om te vragen hoe het met ze ging en of ze nog leefden. En toen was er iemand aan de trein, dat was de vriend van mijn vader waar hij mee gewerkt had en die zei: "Kom maar even mee, naar mijn huis." En toen belde mijn vader natuurlijk naar die onderduikfamilie, nou dat was reuzeleuk. Ze waren er nog, ze voelden zich goed. Ze hadden inmiddels een kindje, dus dat was allemaal erg goed en hij had het goed overleefd in Vught. Maar ja, we hadden dus geen onderkomen, we wisten niet wat we moesten doen. En wat hebben die lieve mensen gezegd: "Komen jullie maar bij ons." Dus we hebben zes weken bij hun gezeten.

Mijn vader was al zijn zaken kwijt en het ergste van alles was, dat we op dat moment tot de ontdekking kwamen dat onze hele familie, 65 man, allemaal, mijn nichtjes, mijn neefjes, mijn ooms, mijn tantes, mijn grootmoeder, mijn grootvader, allemaal vergast en vermoord waren in Sobibor en alleen wij, hebben dankzij de dooppapieren de oorlog overleefd.

Mijn zus en ik hebben het er vaak over, ondanks dat de hele familie dood was, allemaal weg, hebben onze ouders alles gedaan om ons een leuk leven te geven. Het had even geduurd voor mijn vader weer de kost kon verdienen, maar we mochten uit, we mochten weer kleren kopen en we gingen op reis. Wij zijn in Frankrijk geweest, we zijn naar Zwitserland geweest. En wij zeggen altijd tegen elkaar: "Waarom hebben we die mensen nooit zien huilen? Waarom niet?" Ze moeten zo'n verdriet hebben gehad. Maar ze hebben ons het leven teruggegeven en zoveel mensen hebben dat niet gedaan. En die mensen zeggen nu: "We hebben alleen geleefd met oorlog, de rest van mijn leven is oorlog, niets was erg genoeg, alleen wat in die kampen gebeurde." Maar daar hebben wij geen last van gehad. Onze ouders hebben ons nooit met de oorlog lastig gevallen. We hebben geweldige ouders gehad. In de oorlog zijn we met de dooppapieren door het oog van de naald gekropen.

Ik vind het belangrijk om mijn verhaal te delen met kinderen zoals jullie, ik zit ook al twaalf jaar op scholen, om jullie te laten zien, hoe gevaarlijk haat is. Alleen haat is het ergste wat er is, want daardoor komen die oorlogen. Men haat elkaar, waarom? Waarom haat je elkaar? Voor een ander geloof? Voor een andere kleur? Voor een stukje land? En daarom zeg ik altijd in die lokalen van die scholen: jongens, haat elkaar alsjeblieft niet! Want alleen als jullie het goed kunnen vinden met elkaar, dan hoop ik, dat er nooit meer oorlog komt. Maar daar kunnen jullie aan meewerken!

Nawoord van de interviewers.

We vonden het een hele interessante en indrukwekkende dag, vooral omdat het verhaal dat je hoort echt is en niet zomaar uit een geschiedenisboek. Je realiseert je echt wat er werkelijk is gebeurd en hoe mensen het vonden.

Hessel Ernst, Elise Knibbe en Lizanne van de Laan
Oosterlicht College, Nieuwegein